

KÖLTŐ PANNÓNIABAN Takáts Gyula 95. születésnapjára

Takáts Gyula szelíd dombtetőn épült bece-hegyi házát a klasszikus tájak nyugalma lengi be. A költő nádfonatú széken ül a nyitott teraszon, vagy a lankásan ereszkedő szőlőben dolgozik, előtte az egyik legszebb magyar panoráma. Tágasan kéklő láthatár, a Balaton fodros víztükre, jobbra a sejtelmes távolba hullámozó keszthelyi öböl, balra ápolt szőlőhegyek, a Badacsony, a Szent György-hegy, Szigliget. A háttérben sötétzöld erdő, mély avar, őzek és rókák lábnyoma. Az asztalon aranyosan fénylő bor és harmatos barack. Idilli békesség: tavaszi készülődés, nyári derű, szüreti szorgalom. Alkalom az olvasásra, írásra, elmélyedésre, alkalom a merengésre, bölcselkedésre. Alkalom arra, hogy a költészetben találkozzék a táj és a lélek, az a szellemiség és kultúra, amely az egyszerre magyar és latin Pannónia hagyományából táplálkozik, és az a személyes világkép, amely a valóság eleve költői szemléletére épül. Takáts Gyula világa igazából mediterrán világ, amelynek szellemi láthatára Itáliáig és Hellászig ér.

Ebben a világban a klasszicitás eszményei uralkodnak: a bölcs derű, a szelíd életöröm, a benső biztonságtudat. Takáts Gyula életrendje mégsem pusztán epikureista, törvényeit nem egyszerűen a bensőséges balatoni idill és a dunántúli tradíció szabja meg. Költészete tágas, megalapozott és átélt kultúráról tanúskodik, beleívódott a pannon táj művelődési öröksége, a latin auktorokat forgató művelt ősök hagyatéka csakúgy, mint a szülőföld irodalmának játékos kedélye és komoly bölcsellete.

Ez a klasszicizmus mindig küzdelemben születik meg, nem eleve birtokolt kegyelmi helyzet következménye, hanem felépített és kivívott rendje az életnek. Takáts Gyulának, kivált az utóbbi két évtizedben, újra meg újra meg kell küzdenie a mulandósággal és a betegséggel, szerettei és barátai halálával, azoknak az emberi és kulturális értékeknek a pusztulásával, amelyekhez olyan erősen ragaszkodik. A zaklató élmények és szorongató felismerések korábbi költészetének természetes harmóniavilága után más intonációt hoztak ennek a másfél évtizednek a verseibe.

A korábbi „latinos”: derűsebb, harmonikusabb, érzékibb ihlet és intonáció után egy „görögös”: tragikus, nyugtalanabb, bölcselkedő ihletet és intonációt mutat Takáts Gyula költésze-

te. A „görög” ihletnek és kultúrának abban az értelmében, amely Németh Lászlótól ismerős. Takáts Gyula eszmei szótárában is a felfedezést, a gondolatok kialakítását, az emberi létezésben rejlő drámai lehetőségek felismerését, és ezzel együtt a tragikusabb, zaklatott, nyugtalan humánnumot jelenti a „görög” etosz és kultúra, a „görög” gondolkodás. 1965-ös görögországi utazása óta ő is ezeket a „görög” tulajdonságokat, ihleteket és lehetőségeket keresi s éli át költőileg.

A személyes veszteségek következtében időnként megbomlik a megszokott klasszicista költői harmónia, a költő figyelme, amellyel környezetének minden mozdulatát számon tartja, mégis a régi. Költészetének mozgalmassága belső rendje van, s ma is szomjas érdeklődéssel veszi birtokába a természet világát, a tájat és a történelmet, költészeté avatva a bece-hegyi kert mozgékony életét csakúgy, mint somogyi barangolásainak tapasztalatait. Természeti képeiben szinte mindig a balatoni tájat, ennek a tájnak a hagyományait idézi fel. A természet és a történelem az ő költészetében egymásnak felel: a dunántúli táj nemes arányai, érett színei tükröződnek a táj kultúrájában, hagyományaiban. Egyik szép és jellegzetes versében a sümegi Maulbertsch-freskók „balatoni” fényeire hivatkozik: az ő verseit is ezek a pasztell színekben pompázó, inkább meleg, mint égető fények öntik el. Nemcsak a Balaton vidék mediterrán világosságát fedezi fel a barokk festményeken, hanem a somogyi és zalai tájban élő embereket is: *„Ekként kicsit magyar remek / Sümeg falán ami ragyog. / Rideg kanász, menyecske és halász / Így lettek szentek, angyalok.”* A dunántúli táj, a tájban élő és dolgozó ember, a történelmi és művészi hagyományok: mindez együtt van jelen Takáts Gyula verseiben.

Igen sokszor ad hírt szülőföldjének mozgalmasságát és drámai történelméről, amely nemcsak egy „második” dunántúli természettel: várromokkal, templomokkal, kastélyokkal és presházakkal díszítette az „első” természetet, hanem meghatározta egy hagyományait és művészetét ápoló nép sorsát és alkotó szellemét is. Takáts Gyula nemcsak a természet megejtő csodáinak és derűs játékaiknak az énekese, hanem a dunántúli nép, a dunántúli magyar történelem és hagyomány költője is.

A magyar líra tájszemléletében éppen Takáts Gyula nemzedéke, a Nyugat „harmadik” költőnemzedéke hozott meghatározó változást. Az előttük járók: a fiatal Szabó Lőrinc vagy Radnó-

ti Miklós idilli tájai még a költői képzelettől nyerték alakjukat és színeiket. Az a „benső táj”, amelynek természeti képét és pásztori életét klasszikus minták és nosztalgiai ihlették, egészen más jellegű volt, mint a harmincas években kibontakozó költészet természeti világa. Ez a természeti világ már nem bukolikus minták, hanem valóságos hazai tájak hatására született.

Szerb Antal kis esszéje: a *Természet vagy táj* szellemesen különbözteti meg a két fogalmat. A természet fogalma szerinte a városi civilizációban kialakult mesterkélttség elutasítását, panteista sejtelmeket rejt magában, ezenkívül erősen emocionális jellegű: „A természetbe belevetítik az emberi érzésvilág egész gazdagságát, a természet vidám, melankolikus, sivár, ujjongó, játékos, vigasztaló, Érosszal telített, haragvó.” A táj fogalma ezzel szemben nem rekeszti ki magából a társadalmi és történelmi mozzanatokot. Nem kíván romantikus kivonulást a civilizációból, történelmi és kulturális hagyományokra utal: „A tájba beletartozik az ember és az ember műve is. Fontos színe a város a hegy lábánál, a távoli falvak, várromok és kolostorok (...) Mindezek entikai vagy művészeti milyensége még a tisztán természeti jelenségeknél is erősebben befolyásolja a táj jellegét.” A természet fogalma mintegy a költészet mitologikus fogalmai közé tartozik, a táj fogalmának kultúrtörténeti jellege van. „...a természet — mondja Szerb Antal — a historikus, időtlen fogalom, szinte ellentéte a történelemnek, a táj pedig csupa történelem.”

Ez a történelmi tájfogalom jelenik meg a „harmadik” nemzedék költőinél. A verseikben alakot öltő táj nemcsak menedéket kínál a társadalomban dúló válságok elől, biztonságot is ad, feladatot is kijelöl. A költő a táj meghitt világában érzi otthon magát, a táj hagyományai alakítják kultúráját, elmerül történelmében, felelősséget vállal népének sorsáért. Ennek az otthonosságnak, hagyománynak és felelősségnek a jegyében lesznek a két háború közötti korszak — a polgári áramlatok, illetve a kibontakozó népi irányzat — költői valamely történelmi táj követei és énekesei.

Az élet épségéért és emberi rendjéért küzdő Takáts Gyula — a költői pálya e kései szakaszán — végül is úgy tudta megőrizni és fenntartani költői klasszicizmusát, hogy mind teljesebben tárta fel ennek a klasszicizmusnak a „tisztá forrásait” és történelmi, művelődéstörténeti, mondhatnám így is: szellemtörténeti hagyományait: a dunántúli kultúrát és a néphagyományt. Nemcsak védelmet talált náluk, valódi szellemi értékeket is napvilágra hozott. Olyan szellemi értékeket, amelyek egyszerre magya-

rok és európaiak, és amelyek éppen azt igazolják, hogy a magyarság nemzeti kultúrájának kitüntetett helye van azon a virtuális térképen, amely az európai szellem tradícióit és értékeit jelöli meg.

POMOGÁTS BÉLA

TAKÁTS GYULA

I. A költő

Derűsebb és harmonikusabb életpályát aligha futhatott be élvonalbeli magyar költő a 95 éves Takáts Gyulánál. Mintha az olümposzi istenek mosolya kísérte volna mindvégig termékeny és gyümölcsöző irodalmi-művészeti munkásságát s magánéletét egyaránt. Az írói, tanári, képzőművészi és múzeumigazgatói működése mellett sikerült olyan költői világot is fölépítenie, amelyben a különböző korszakok betakarított kincseinek egész tárházát vehetjük szemügyre.

1935-ben jelent meg Takáts Gyula első verseskötete, a *Kút*. Még javában tart a Nyugat költői virágzása, amikor Takáts első versei napvilágot látnak, s a fiatal lírikus már ekkor sem kitaposott ösvényen halad, hanem maga vág utat tehetségével, és a saját hangján szólal meg. Olyan költői alaphangot üt meg, amelyben ott él, zeng és forr a Somogyinak, a Dunántúl utolérhetetlen tájának minden szépsége és inspiráló ereje — de ugyanakkor ezekben a versekben már egy szélesebb horizontú magyar és európai világ és tónus is ott érezhető. A költő vitalitása, érzékletessége és páratlan színérezke nem az elvont gondolatok irányába viszi, sokkal inkább az élő világ, a természet ejti rabul; költői iskolája a szőlőhegy, a szántóföld, a nádas, az erdő, a berek és a rét. Ez a vonzódása azonban nem aféle természetkultuszra ébreszti, hanem a friss fűben és vizekben való megmártózása még jobban megerősíti valóságérzékét, a világhoz való közvetlen és sosem mesterkéltséget kapcsoló kapcsolatát. Ugyanakkor a versekből kiérződő magány joggal sejteti, hogy a költő nem éri be a szűkre szabott regionális határokkal — épp ezért félrevezető is lehet az a fajta domináns jellemzés, hogy Takáts Gyula pannoni költő. A szülőföld valóságából, színekből rőtt kiváló rajza mellett önnön tehetségének elmélyítését, s az ember és a világ szélesebb körű befogadását is megalapozza.

A *Pécsi Flórián kocsmában* című versének látomásokat, reflexiókat gomolyogtató, őskajáni révülete s a „tündöklő egék” felé röpitő költői hivatás igézete egyre nagyobb feladatok megoldására serkenti. Nem véletlen, hogy a *Kút* című kötet kritikusai között olyan rangos neveket ta-